

Михайло РОШКО

ПОДОРОЖ ГОЛОВНОГО ГЕРОЯ ЯК ІНІЦІАЦІЯ У «БОЖЕСТВЕННІЙ КОМЕДІЇ» ДАНТЕ АЛІГ'ЄРІ ТА «МАЛЕНЬКОМУ ПРИНЦІ» АНТУАНА ДЕ СЕНТ-ЕКЗЮПЕРІ

Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. Випуск 2 (32) 2014
УДК 821 (131, 1 + 133.1). 09 – 992

Рошко М. Подорож головного героя як ініціація у «Божественній комедії» Данте Аліг'єрі та «Маленькому принці» Антуана де Сент-Екзюпері; 14 стор.; кількість бібліографічних джерел – 12; мова – українська.

Анотація. У статті розглядається функція подорожі головного героя як ініціації (ритуалу переходу), як подорожі–випробування, як процесу набуття життєвих досвіду і мудрості у творах «Божественна комедія» Данте Аліг'єрі та «Маленький принц» Антуана де Сент-Екзюпері.

Ключові слова: Ініціація, міф, ритуали переходу, подорож, творчість, «Маленький принц», «Божественна комедія», неоміфологічна свідомість.

Відомо, що міфи є основою і одним із джерел виникнення художньої літератури. Як зазначає відомий дослідник міфу Є. Мелетинський: «Література протягом свого розвитку довгий час прямо використовувала традиційні міфи в художніх цілях» [6, с. 7]. У ХХ ст. процес використання міфічних мотивів у художній літературі надзвичайно активізувався, особливо у творчості модерністів та постмодерністів. Як пише В. Руднев: «У ХХ ст. одних підходів до вивчення міфопоетичної свідомості було більше десяти: психоаналітичний, юнгіанський, ритуально–міфологічний (Б. Малиновський, Дж. Фрейдер), символістський (Е. Кассіер), етнографічний (Л. Леві–Брюль), структуралістський (К. Леві–Стросс, М. Еліаде, В. Тернер), постструктуралістський (Р. Барт, М. Фуко) та ін.» [10, с. 269]. Зазначимо, що чи не найчастіше використовувались у художній літературі міфи про богів (зокрема, про вмираючого та воскресючого бога), про героїв, аграрні та календарні міфи та ін. Але не менш активно використовуються в художніх текстах і відголоски ритуалів ініціації (які часто є основою і багатьох міфічних сюжетів). Особливо важливе сюжетотворче значення мають ритуали ініціації в чарівних казках (у яких дуже багато спільного з міфами) [8]. Одним із досить частих варіантів використання мотиву ритуалу ініціації у художніх текстах є варіант використання сюжету як подорожі головного героя (групи персонажів). Подорож як варіант набуття героєм життєвого досвіду, як процес дорослішання і мудрішання, як випробування, після якої персонаж повертається на точку старту (додому чи ще кудись, звідки він вирушив у подорож) використовується у дуже багатьох відомих творах світової літератури (сюди можна зарахувати як міфи і казки, сюжет яких базується на подорожі, так і багато лицарських романів, пікареских, пригодницьких тощо. Якщо брати до уваги класику модернізму і постмодернізму, то найвідомішими творами, в основі котрих лежить сюжет подорожі як випробування і набуття

досвіду, можна вважати п'єсу Метерлінка «Синій птах», роман Т. Манна «Чарівна гора», казку А. де Сент-Екзюпері «Маленький принц», майже усі пізні романи Г. Гессе («Деміан», «Сіддхартха», «Степовий вовк» та повість «Паломництво у країну Сходу»), «Чарівник» Дж. Фаулза, «Ім'я троянди» У. Еко, «Алхімік» П. Коельо та багато ін.

Вікіпедія дає таке визначення ініціації: «Ініціація – (лат. *initiatio* – виконання таїнства, посвячення) – обряд, що знаменує перехід індивідуума на новий ступінь розвитку в рамках якої–небудь соціальної групи або містичної громади. Серед ритуалів переходу особливе місце займають ритуали ініціації, або посвячення. Історія релігії виділяє три категорії посвячення – три типи переходу. Перша включає колективні обряди, що знаменують перехід від дитинства або юнацтва до дорослого віку (виконуються у віці 6–ти або 12–ти років), а також ритуали, які проходять індивідуально або вузькими групами. Друга категорія обрядів включає усі види обрядів входження в таємні общини та братства. Третя категорія посвячення підтверджує містичне покликання, котре на рівні первіснообщинних релігій представляє покликання шамана або вождя».

Ініціація відіграє значиму роль у багатьох міфах і у всіх чарівних казках (і як ритуал зберігається до сьогодні у деяких племен). Зберігаючи завжди одну і ту саму суть – процес випробування і «дорослішання», вона символізує «смерть – народження» (смерть недосвідченого юнака і народження досвідченого повноправного члена племені, воїна, мисливця, героя, чоловіка), і, як правило, є дуже варіативною у своїх формах. Але попри всі варіанти, ініціація має єдину матрицю – неофіт, що її проходить, відокремлюється від племені, від дому, переносить випробування, опановує навички та вміння, отримує певні знання, в тому числі і сакральні, символічно помирає, а потім оживає в новій іпостасі і повертається додому уже у іншому, як правило, вищому статусі. Зрештою, дуже часто ритуал ініціації осмислюється як подорож, або блукання, яке завершується поверненням

колишнього нерозумного неофіта уже в ролі мудрого досвідченого чоловіка. Саме в такій формі випробувальної подорожі ритуал ініціації осмислено у відомій євангельській притчі про блудного сина (і, як варіант, у притчі про вівцю, котра заблукала), а вже від них – опосередковано – ритуал ініціації – подорожі стає сюжетоформуючим для багатьох творів художньої літератури.

Твори з сюжетом подорожі–ініціації можна розділити на два типи: перші – з подорожжю горизонтальною («Синій птах» Метерлінка, «Алхімік» Паоло Коельо та ін.), і – як варіант – потрапляння в яесь певне місце, перебування там і повернення з нього («Чарівна гора» Т. Манна, «Ім'я троянди» У. Еко, «Вежа з чорного дерева» Дж. Фаулза, «Єдиноріг» А. Мердок та ін.), другі – з вертикальною («Божественна комедія» Данте Аліг'єрі, «Маленький принц» А. де Сент–Екзюпері тощо). У двох останніх творів багато спільних рис. У обох герой починає подорож в момент розгубленості (герой Данте заблукав у символічному лісі гріхів, суєтності – а герой Екзюпері втратив колишню спрощену систему цінностей через появу на його планеті (у простому світі) квітки, яка зробила його життя цікавішим, але складнішим і важчим).

Сюжет «Божественної комедії» (1313 – 1321р.р.) Данте Аліг'єрі базується на подорожі головного героя–оповідача Пеклом, Чистилищем і Раєм. Загалом подорож героя потойбічним світом була основою багатьох середньовічних релігійних творів у жанрі видінь. Подібні мандри використовувались у літературі та міфах і раніше, зокрема відомі серед них іранський твір «Арда Віраф намаг», епізод з «Енеїди» про відвідини Енеєм батька на тому світі, подорожі у потойбіччя героїв грецьких міфів (Геракл, Орфей), подорож до Утнапіштіма вавилонського героя Гільгамеша тощо...

Починається подорож у лісі, в якому заблукав оповідач:

На півшляху свого земного світу
Я трапив у похмурий ліс густий,
Бо стежку втратив, млюю оповиту.

Вийти з лісу герой не може і тому, що шлях йому з різних сторін заступають страшні звірі: леопард, лев і вовчиця. Тоді й являється йому на допомогу дух Вергілія і стає поводитирем оповідачеві у подорожі потойбічними світами, щоб після повернення той зміг нарешті вийти з лісу на шлях. Коментуючи свою поему, автор наголошував на важливості чотирьох пластів свого твору: буквального, алегоричного (політичний аспект), морального та анагогічного (такого, що підносить «угору», тобто, можна сказати, духовного). Безперечно, наявність у творі інших, окрім буквального, пластів, дає змогу шукати в ньому алегорії та символи і розкодувати їх. «На півшляху свого життя» – це десь у 35 років – пора духовної зрілості і пошуків сенсу життя. Ліс, у якому заблукав герой – це та земна суєта, метушня, яка відволікає людину від основних пошуків – пошуків Бога, душев-

ного піднесення, творчого розквіту, збиває з дороги до «Храму». А ще на заваді пошуку свого шляху стоять звірі, з яких леопард (в деяких перекладах – пантера) символізує хіть, любовстрастя, лев – гординю і владолюбство, а вовчиця – корисливість, жадібність, меркантильність... Щоб піднятися над суєтністю життя, перемогти свої гріхи та слабкості (символізовані звірами), і влаштує героєві подорож його поводитир. Через знайомство з муками грішників у Пеклі і в Чистилищі, і завдяки відвідинам Раю (уже під керівництвом Беатріче, бо Вергілієві, як язичникові, дорога до Раю закрита) герой і набуває потрібної мудрості.

Казка «Маленький принц» французького письменника Антуана де Сент–Екзюпері, написана 1942 року (вперше опублікована у США у 1943 р.), як за жанровими, так і за стильовими ознаками дуже вирізняється на фоні попередньої творчості автора. Характерними ознаками цього маленького твору стали притчевий характер, символізм, алегоризм, філософська афористичність, які і відзначалися усіма дослідниками творчості письменника (Буковская А., Ваксмахер М., Днепров В. та ін.).

Перше, що привертає увагу читача, є «напружений діалог різних світоглядів і культур»: уже в експозиції твору заявлено бінарну опозицію так званих «дорослого» і «дитячого» світоглядів, котра є основою всієї сюжетної канви твору. Представники «дорослого світогляду» на малюнок оповідача, на якому той зобразив удава, що проковтнув слона, бачать тільки капелюх; цінність будинку визначають виключно його вартістю у грошовому еквіваленті; на відкриття вченим–астрономом астероїда Б–612 (з якого і прилетів на Землю Маленький принц) не зважають тільки тому, що вчений під час доповіді на Міжнародному астрономічному конгресі «був одягнений по–турецьки», а не звично «по–європейськи»; віддають перевагу не якостям людини, а грошам, котрі вона заробляє тощо. І, навпаки, «дитячий світогляд» дає можливість побачити на малюнку, схожому на капелюх, слона всередині удава; цінувати будинок за його красу і зручність незалежно від його вартості; судити про вагомість відкриття вченого не в залежності від форми його одягу, а за суттю його наукового внеску; акцентувати увагу на внутрішніх достоїнствах та якостях людини, а не на її статусі (розмірі заробітної платні, посаді, одязі тощо). Зрозуміло, що насправді письменник протиставляє не «дитячий» і «дорослий», а два типи людського світогляду: «дитячим» названий творчий світогляд, який дає можливість його носієві побачити за видимою формою приховану суть речей і феноменів, здогадатися, домислити невидиме простим зором за допомогою уяви та інтуїції (носіями такого творчого світогляду є, перш за все, митці, великі вчені та винахідники, креативні особистості у будь–якій сфері діяльності, люди, які мають свою думку, є яскравими особистостями), і який оцінює людей, речі з точки зору духовної,

емоційної та естетичної. «Дорослий» же світогляд у казці – заформалізований, сповнений стереотипного мислення, у його носіїв відсутня творча уява, особиста думка, вони бачать тільки форму, зовнішність, не проникаючи в приховану сутність явищ, а оцінка навколишнього світу відбувається прагматично: за критеріями корисності, у грошовому еквіваленті, з точки зору вигоди тощо.

На те, що казка насправді не про «дітей і дорослих», а про «два типи дорослих», вказує і присвята Леону Верту, дорослому, а не дитині. Зрештою, письменник обігрує концепцію, згідно з якою митці (мудреці, пророки, творці) – це люди, котрі у процесі «дорослішання» набули мудрості і відповідальності, але не втратили при цьому вміння по-дитячому дивуватися світу, не втратили дитячої щирості і відкритості, не затьмарили своє бачення шорами стереотипів, заземленим практицизмом, не засушили свої почуття. Тому в присвяті додається: «Я присвячую свою книжку тому хлопчику, яким колись був мій дорослий друг». Кажучи інакше – письменник присвячує книжку дорослому, котрий не втратив у собі кращі дитячі риси. А це, зрештою, і є образ творчої гармонійної особистості. Можна стверджувати, що казка «Маленький принц» є дорожньою картою для становлення творчої особистості. А подорож Маленького Принца – це ініціація, ритуал переходу у творчу особистість. Заявлене в експозиції протиставлення двох типів світоглядів не зникає і стає провідним під час подальшого розвитку сюжету: розповіді про подорож Маленького Принца. Тут протиставляються риси і якості, з одного боку, втілені мешканцями шести астероїдів, з іншого – цінності, які відкриваються герою на планеті Земля.

Кожен із жителів астероїдів (король, честолюбець, п'яниця, ділова людина, ліхтарник і географ) втілює якусь узагальнену людську рису, дистильовану від домішок і персоніфіковану в чистому вигляді: король – владолюбство; честолюбець – прагнення слави та обожнювання; п'яниця – страх перед викликами життя і втечу у свій надуманий світ, залежність від звички; ділова людина – жадібність, меркантильність, сухий прагматизм; географ – дуту пиху кабінетних псевдовчених, відірваних від життя, які хизуються титулами, а самі не зробили жодного відкриття, бо не знають життя і не є творчими натурами. Усі вони є представниками вже згаданого «дорослого світогляду», тобто «нетворчого», їх Маленький принц не розуміє, з ними йому нудно. Виділяється з цього ряду тільки образ ліхтарника – він протиставляється іншим жителям астероїдів, котрі втілюють людські егоїстичні вади, як альтруїст, котрий понад усе ставить свій обов'язок. Ліхтарник подобається головному героєві: «Маленький принц дивився на ліхтарника, і йому більше і більше подобався цей чоловік, котрий так тримав своє слово» [11; с.407]. Далі Маленький принц продовжує: «А між іншим серед них усіх він один, на мій погляд, не виглядає смішним.

Можливо, тому, що він думає не тільки про себе» [11; с. 407]. Але, зрештою, ліхтарник теж належить до того ж таки «дорослого світогляду» – він не є творчою особистістю. По-перше, він виконує свою роботу без любові, страшно нею замучений, а по-друге, його праця нікому не приносить користі, вона вже не потрібна, беззмисловна, а він цього не розуміє. Ліхтарник – людина обов'язку, котра керується в житті застарілими традиціями і правилами, які вже давно втратили сенс. Адже життя біжить уперед, обставини змінюються. І часто те, що мало сенс учора, сьогодні тільки заважає розвитку, або ж просто перестає бути корисним. Тоді потрібно відкинути застарілі традиції. Тож ліхтарник – консерватор, котрий не відчуває змін обставин і всіма силами тримається за застарілі і вже не корисні традиції (види діяльності, погляди, концепції тощо). Він теж раб – не егоїстичної вади, як інші, а звички, традицій, обов'язків і правил, які давно втратили сенс. Він теж не є гармонійною творчою особистістю, бо не має особистої точки зору. Отже, жителі астероїдів символізують найпоширеніші людські вади, рабами яких стають, і які заважають особистості стати гармонійною і творчою.

Перед відвідинами Маленьким принцем Землі читач ще раз зіштовхується з уже відомим конфліктом антагоністичних світоглядів: під час розмови героя з географом на шостому за порядком відвідувань астероїді. Географ зневажливо відгукується про те, що наш мандрівник вважає найдорожчим і найкращим на своєму астероїді – про квітку і її красу:

– А ще у мене є квітка.

– Квіти ми не відзначаємо, – сказав географ.

– Чому?! Це ж найгарніше!

– Тому, що квіти ефемерні.

І далі географ додає: «Ми пишемо про речі вічні і незмінні» [11; с.409].

Він має на увазі гори, моря, океани і пустелі. Якщо узагальнити те, що має вагу для географа – то все це нежива матерія. А ряд явищ протилежних – тих, які він називає «ефемерними» (і пояснює «той, що повинен скоро зникнути») – можна узагальнити епітетами «рухливе», «змінне», «недовговічне», – тобто «живе». В ряд «ефемерних» якостей віднесено і найцінніше для Маленького принца – красу. То ж протиставлення «доросле» – «дитяче» доповнюється протиставленням «мертве – живе», «стале – змінне».

Безапеляційна зневага географа до «ефемерного» (естетичного, живого, недовговічного) породжує болісні сумніви Маленького принца у правильності своїх ціннісних орієнтирів. Внутрішні вагання героя загострюються на планеті Земля, коли він бачить сад, усіяний трояндами, і переконується, що красива квітка, котра з'явилася на його астероїді, не єдина у світі, як він дотепер вважав, таких квітів є дуже багато. Він бачить, як люди пролітають у поїздах у різних напрямках, їм

потрібні стрілочники, щоб направляти, і все одно їхнє життя не має сенсу: «Люди сідають у швидкі поїзди, та вони самі не розуміють, чого шукають, – сказав Маленький принц. – Тому вони не знають спокою, кидаються то в один бік, то в другий... І все даремно» [11; с. 424]. Довідується, що «... серед людей теж самотньо» [11; с.412], і що «...добре там, де нас немає» [11; с. 421]. Зустрічає продавця пігулок, які тамують спрагу (символ пошуку штучних заміників справжніх якостей і явищ) тощо. Все це йому геть не зрозуміло. Не даремно змія при першій їхній зустрічі стверджує: «Мені жаль тебе – Ти такий слабкий на цій Землі, жорстокій, як граніт» [11; с. 414]. Автор підштовхує читача до думок про суєтність сучасного йому життя, про те, що у щоденній метушні, клопотах люди не встигають просто жити, переїжджають з місця на місце в пошуках нових вражень і, втікаючи від самотності, не помічають, що їхнє щастя у них під ногами, варто тільки уважніше придивитися і просто нахилитися за ним. У гонитві за химерними ідеалами люди втрачають себе, свою сутність.

Справжні цінності відкриває героєві мудрий Лис (у обрядах–ініціаціях це образ Наставника, Вчителя, Мудреця – див. на типи образів порадиників у чарівних казках). Це саме ті цінності, які географ назвав би ефемерними: дружба і кохання, тобто людські стосунки, емоційні зв'язки між близькими – тими, кого «ми приручили», зробили рідними. І саме наявність цих емоційних зв'язків між людьми, зв'язків з оточуючим світом робить наше світосприйняття багатшим, глибшим. Знання, подаровані Лисом, можна назвати мудрістю, котру опановує Маленький принц на Землі. Він тепер розуміє, що цінність його троянди не тільки у її зовнішній красі та ароматі (як він вважав раніше) – таку ж саму красу і аромат мають тисячі інших троянд, але ці, інші, не збуджують у ньому ту гамму почуттів, які викликає його троянда. Бо з нею його пов'язує те, чого «очима не помітиш» – пережитий досвід, історія стосунків і емоцій, спільних переживань, нарешті – ми розуміємо – кохання! Як і стосунки з Лисом (дружба) невидимі для інших – для тих, хто не вміє «бачити серцем». Зрештою, саме цінність людських стосунків, їхня краса і стають зрозумілими для принца. Він за своєю істини Лиса: «Головного очима не помітиш – головне помітиш тільки серцем» та «ми відповідальні за тих, кого приручили». І саме емоційні зв'язки з іншими людьми роблять наше життя по-справжньому цікавим і насиченим, збагачують палітру наших переживань і відчуттів. Лис каже: «І живеться мені нудувато. Та якщо ти мене приручиш, моє життя ніби сонцем освітиться. Твої кроки я буду вирізняти з поміж тисяч інших. Почувши людські кроки, я завжди тікаю і ховаюся. Та твоя хода покличе мене, ніби музика, і я вийду зі свого сховища. І потім – дивись! Бачиш, ось там у полях дозріває пшениця? Я не їм хліба. Колоски

мені не потрібні. Пшеничні поля ні про що мені не говорять. І це сумно! Та у тебе золотисте волосся. І як чудово буде, коли ти мене приручиш! Золота пшениця стане нагадувати мені тебе. І я полюблю шелестіння колосків під вітром...» [11; с.418]. Вміння «бачити серцем» дає можливість оповідачеві–пілоту, навченому Маленьким принцем мудрості Лиса, «побачити колодязі у пустелі»; ковтнувши води з колодязя, відчутти, що вода «народилася з довгого шляху під зірками, зі скрипу ворота, із зусиль моїх рук. Вона була як подарунок серцю» [11; с.424]. Представниками «дитячого світогляду», а значить – творчими особистостями в казці є Лис, Маленький принц, а також один із дорослих – пілот.

Наявність бінарних опозицій простежується і в топосі казки: небо – земля, Земля – астероїди, пустеля – міста тощо.

Отже, сюжет твору базується на подорожі Маленького принца з рідного астероїда Б–612 вниз на планету Земля (з відвідинами дорогою шести астероїдів) і повернення додому, і ця подорож є символічною. Герой вирушає у подорож, не маючи перед собою чіткої мети: він просто тікає від... труднощів (психологічного характеру), які виникли у нього на планеті з появою красивої вередливої за вдачею квітки. Повертається герой на свою планету іншим, ніж вирушав у подорож: дорослішим, мудрішим. Тепер він уже не буде розгублено тікати від свого кохання, він зрозумів, як поводити себе з коханою квіткою: «Даремно я її слухав, – довірливо сказав він мені якось. – Ніколи не потрібно слухати, що кажуть квіти. Потрібно просто дивитися на них і вдихати їх запах. Моя квітка напоїла ароматом усю мою планету, а я не вмів їй радіти. Ці розмови про пазурі і тигрів... Вони повинні були мене розчулити, а я розізлився» [11; с. 394]. Перед нами код взаємостосунків закоханих, код розуміння чоловіком жінки: не завжди потрібно звертати увагу на те, що говорять, вередуючи, жінки: вони вередують, якщо незадоволені, коли їм бракує уваги з боку коханого чоловіка. Адже жінка ніколи не буде прямо говорити про справжні причини свого невдоволення (прямо просити від чоловіка більше уваги і кохання їй буде здаватися принизливим), а виказуватиме його завуальовано: критикуючи побут, прискіплючись до дрібниць у поведінці або словах партнера тощо. Мета таких вередувань і роздратованості одна – дати можливість здогадатися коханому чоловікові (якщо він мудрий) про справжню проблему невдоволення. І вже вкотре у творі звучить ідея, що справжня мудрість – це вміння за зовнішньою формою «побачити» (домислити) приховану суть. Адже про справжнє ми рідко говоримо вголос: «Слова тільки заважають розуміти одне одного» [11; с.419]. А задоволена, щаслива у коханні і не обділена увагою жінка ніколи не буде створювати проблему через побутові чи фінансові негаразди у сім'ї, не буде доскіпуватись до якихось дрібних

помилку коханого у вчинках або словах. І принц зрозумів, що головне у його квітки – не зовнішня врода і аромат (що він раніше вважав за найголовніше), а ті стосунки і почуття, які вона відчуває до нього і які пробудила в ньому (кохання) – тобто те головне, що «очима не побачиш». Зрештою, подорож принца є не чим іншим, як випробуванням – ініціацією, внаслідок якої недосвідчений хлопчик стає по-дорослому мудрою і відповідальною особистістю, і, головне – творчою.

Цікаво, що і перелік основних людських вад, абстраговано втілених в образи-алегорії, у творах Данте та Екзюпері подібний. У «Божественній комедії» на шляху до виходу з лісу стоять три страшні тварини: лев, вовчиця і рись, кожна з яких символізує людські вади (лев – владолюбство і гординю, вовчиця – жадібність і меркантилізм, рись – хіть). Якщо згадати риси, втілені у творі Екзюпері жителями астероїдів, матимемо подібний список «гріхів», (за винятком кількох, котрі не збігаються), тобто «фальшивих цінностей», котрі заважають вийти «на правильний шлях» (шлях до Бога – у італійського письменника, шлях до справжньої мудрості, до побудови творчої особистості – у французького). Обидва герої, познайомившись із людськими вадами і засвоївши нову мудрість, повертаються на те саме місце, з якого вирушили у подорож, але вже у новій якості, з набутими знаннями. У казці багато символічних образів. Важливе семантичне навантаження несе образ пустелі. В першу чергу пустеля прочитується як образ бездуховності (згадаймо Пушкінського «Пророка»: «Духовной жаждою томим, в пустыне мрачной я томился») і підсилює ряд образів, що символізують втрати людством ХХ століття творчого начала і духовності (порівняймо з образом «Безплідної землі» у Т.С. Еліота). Та важливішим є біблійний образ пустелі – тої, крізь яку Мойсей виводив євреїв з єгипетського рабства, де перехід через пустелю асоціюється з духовною ініціацією народу (затяжна боротьба з рабською свідомістю). Ще більш наближеним є прочитання образу пустелі у творі крізь призму євангельської міфології: як місця спокушання Христа змієм перед головним випробуванням Месії. Адже саме на планеті Земля Маленький принц зустрічається з найскладнішими спокусами (сад троянд) і достойно їх приборкує. Пустеля несе й інше семантичне навантаження: як антитеза людському натовпу, суєтності і безглуздості людського існування і як символ тиші, усамітнення, самозаглиблення, медитації. У той же час недаремно пілоту-оповідачу саме в пустелі, на самоті, являється Маленький принц – як галюцинація у стані зміненого стану свідомості, яке настає і в результаті довгої самотності і довгого мовчання, самозаглиблення. З цієї точки зору образ принца може трактуватися як матеріалізація внутрішнього незіпсованого «я» людини, її «дитинності», її кращої невинної духовної сутності.

Зустрічаємо у творі і багатозначний образ Гадюки, або Змії. В багатьох міфах Змія часто виступає охоронцем джерела мудрості або безсмертя, є символом магії і чар, з'являється в образах перетворення. Саме вона першою зустрічає героя на Землі і пропонує познайомитись із життям на цій планеті. Вона сумнівається, що Маленький принц зуміє зберегти свою чистоту під час життя на Землі. Образ Змії також може прочитуватись крізь біблійно-євангельську міфологію (і як хитрий змії-спокусник з Едему, котрий підбив Єву та Адама на перший гріх і втрату Райського саду, і як змії, що підступав у пустелі до Христа), і тоді її образ стає невід'ємним від мотиву спокусу, усвідомлення людиною своєї гріховності (забруднення духовної чистоти тілесною недосконалістю, зануренням у матеріальний світ) тощо. Цікавим у даному випадку є образ змія у ритуалі ініціації деяких племен, де юнаків, за словами Дж. Фрейзера, «проковтує змії», щоб потім «виплюнути» неофітів уже в образі ініційованих [12, с. 54]. Саме Змія довершує процес ініціації Маленького принца, його «очищення» (дематеріалізацію) від тілного тіла, вивільнення чистого духу, і допомагає повернутись додому, тобто відродитись заново.

Як у міфах, так і у чарівних казках часто зустрічається образ старого мудреця-порадника, котрий допомагає головному героєві і є відголосом образу наставника під час ініціації. Таку функцію у творі Екзюпері відіграє мудрий Лис.

У казці Екзюпері явно простежується мотив міфу про втрату Райського саду, з яким асоціюється подорож Маленького принца: життя на астероїді до появи на ньому троянди символізує невинне (едемське, без усвідомлення гріха, статевої приналежності) життя головного героя, котрий не знав ні гріха, ні вагань, ні складнощів. Труднощі з'явилися з появою квітки (асоціативний образ жінки, жіночої краси, на символічному рівні – втрата невинності, зародження статевого потягу). Втеча на планету Земля може бути прочитана як вигнання людей з Едему – в земне життя, де є тілесні спокуси (гріхи) і труднощі (муки і страждання), котрі заглушають голос духу, затьмарюють його, і яке може вважатися процесом дорослішання або ініціацією особистості (боротьба з труднощами і спокусами, боротьба тілесного і духовного), результатом якої стає повернення в царство небесне тих, хто достойно витримав випробування. Тут саме земне життя людини прочитується як ініціація. То ж подорож Маленького принца на планету Земля можна розглядати і як перебування на землі душі – божественної монади. Укус Змії – символ смерті – і повернення Маленького принца додому – символ звільнення душі від тілного тіла, очищення від «бруд» матеріальності і повернення «додому» – в Царство Небесне (звідки вона і приходить в наш світ).

Ознакою неоміфологізму є і циклічний, а не лінійний час твору, адже тут усе закільцьовано, і

Маленький принц в кінці повертається на місце, звідки почалися його мандри, а кінець твору є початком нових стосунків Маленького принца і троянди. І смерть сприймається не як смерть, а лише

як перехід в нову іпостась, як нове народження, а твір несе в собі відгук на аграрні міфи про помираючого і воскресаючого бога, і – у першу чергу – на ритуал ініціації.

Література

1. Ваксмахер М. Часовой в ответе за всю империю / М. Ваксмахер Французская литература наших дней. М., 1967. – С. 30 – 67.
2. Геннеп ван Арнольд. Обряды перехода. Систематическое изучение обрядов / Арнольд ван Геннеп – М., 1999.
3. Данте Алигьери. Божественная комедия / Алигьери Данте – М., Эксмо, 2008. – 864 с.
4. Лосев А.Ф. Знак. Символ. Миф / А.Ф. Лосев – М., 1982.
5. Лотман Ю. О мифологическом коде сюжетных текстов / Ю. Лотман Семиосфера. – Санкт-Петербург: Искусство СПб, 2001. – С. 670–673.
6. Мелетинский Е.М. Поэтика мифа / Е.М. Мелетинский – М., Наука, 1976. – 406 с.
7. Мижо М. Сент-Экзюпери. ЖЗЛ / М. Мижо, – М., 1963.
8. Пропп В. Исторические корни волшебной сказки / В. Пропп – Л.: Изд-во Ленинградского университета, 1986. – 361 с.
9. Руднев В. Миф / В. Руднев // Словарь культуры XX века – М.: АГРАФ, 2001. – С.242 – 247.
10. Руднев В. Неомифологическое сознание / В. Руднев // Словарь культуры XX века – М.: АГРАФ, 2001. – С.269 – 272
11. Сент-Экзюпери А. Маленький принц / А. Сент-Экзюпери // Избранное. – М.: Изд-во «Правда», 1987. – С.374 – 433.
12. Фрэйзер Дж. Золотая ветвь: Исследование магии и религии / Дж. Фрэйзер – М., 1985.

Михаил Рошко

ПУТЕШЕСТВИЕ ГЛАВНОГО ГЕРОЯ КАК ИНИЦИАЦИЯ В «БОЖЕСТВЕННОЙ КОМЕДИИ» ДАНТЕ АЛИГЬЕРИ И «МАЛЕНЬКОМ ПРИНЦЕ» АНТУАНА ДЕ СЕНТ-ЭКЗЮПЕРИ

Аннотация. В статье исследуется функция путешествия главного героя как инициации (ритуала перехода), как путешествия-испытания, как процесса обретения жизненного опыта и мудрости в произведениях «Божественная комедия» Данте Алигьери и «Маленький принц» Антуана де Сент-Экзюпери.

Ключевые слова: инициация, миф, ритуалы перехода, путешествие, творчество, «Маленький принц», «Божественная комедия», неомифологическое сознание.

Mykhaylo Roshko

THE TRAVEL OF THE MAIN CHARACTER AS INITIATION IN «THE DIVINE COMEDY» BY DANTE ALIGHIERI AND «THE LITTLE PRINCE» BY ANTOINE DE SAINT-EXUPERY

Abstract. The article considers the function of the travel of the main character as initiation (the ritual of transition), as a travel-testing, and as the process of gaining life experience and wisdom in the books «The Divine Comedy» by Dante Alighieri and «The Little Prince» by Antoine de Saint-Exupery.

Key words: Initiation, myth, the ritual of transition, travel, creative work, «The Little Prince», «The Divine Comedy» neomythological consciousness.

Стаття надійшла до редакції 22.11.2014 р.

Рошко Михайло Михайлович – доц., зав. каф. французької мови та зарубіжної літератури факультету іноземної філології ДВНЗ «УжНУ».